
Razpravljanja

Odgovor na prispevek Janka Pleterskega Zgodovina in delo pravnikov¹

Janko Pleterski pogreša temeljno pravno razpravo o perečih vprašanih polpretekle slovenske zgodovine, vprašanih kot so okupacija, odpor, kolaboracija in državljanska vojna.² Dodala bi še problematiko revolucije. Ta vprašanja ne posegajo samo v zgodovino, ampak prav tako v pravo. Problematika je torej interdisciplinarna. Hkrati pa je izredno aktualna in deli slovensko družbo še vedno v tabore. Prof. Pleterski trdi, da so sicer zgodovinarji celotno zadevo že natančno proučili,³ da pa zaradi zadržanosti pravnikov odgovorov na omenjena vprašanja še nimamo.⁴ V resnici pa je zgodovinska obdelava vojnega časa zelo pomanjkljiva, do danes nismo prešteli niti svojih žrtev, da ne govorimo o tem, da bi obdelali zgoraj omenjena vprašanja. Temeljita zgodovinska obdelava pa je bistvena za pravno analizo omenjene problematike. To se pravi, da ne moremo očitati pravnikom, da se stvari ne pomikajo naprej, če sami najprej ne opravimo svojega dela. Samo po sebi umevno pri tem pa mora biti, da se držimo osnovnih kriterijev zgodovinske vede in nismo vezani na kakšno ideološko omejenost, da ne predpostavljamo ničesar, da smo odprti za vse argumente in da ne podtikujemo vsakemu, ki je drugega mnenja *á priori*, da zagovarja kolaboracionizem, fašizem in podobno. Pripravljeni moramo biti odprto in objektivno presvetliti vojni in povojni čas, se resno spoprijeti in pretehtati argumentacijo drugomislečih. Zgodovina ne sme biti nekaj statičnega, saj prinašajo novi dokumenti nenehno obilico novih spoznanj. Mi zgodovinarji se moramo torej neprestano truditi, da popravljamo zmote preteklosti. Vsak nov dokument je kamenček v mozaiku.

Situacija v Sloveniji med 2. svetovno vojno je bila zelo specifična, zato se le delno lahko opiramo na mednarodne analize. Mogoče je to npr. pri presoji vojne nasploh in problematike okupacije. Ne moremo pa se opirati na izkušnje drugod, če preiskujemo dogajanja med Slovenci samimi. Ker povojni totalitarni režim v Sloveniji ni dopuščal objektivne raziskave, smo pravzaprav na začetku presoje načelnih vprašanj. Eno teh temeljnih zadev so nedvomno dogajanja ob III. zasedanju Vrhovnega plenuma OF 16. septembra 1941, ki so tesno povezana z vprašanjem legitimnosti Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora (SNOO). Pleterski zastopa mnenje, da ustanovitev SNOO tega dne neposredno ne tangira jugoslovanske emigrantske vlade, ki da je bila samo enoten centralni organ Jugoslavije, slovenske vlade v begunstvu pa da ni bilo.⁵ Tej argumentaciji je težko slediti. Popolnoma nerazumljivo je, zakaj naj bi potrebovali slovensko vlado v begunstvu. Predvojne stranke in njihovi poslanci so bili legitimni predstavniki na slovenskih

¹ Janko Pleterski, "Zgodovina in delo pravnikov", Ferenčev zbornik, Prispevki za novejšo zgodovino XXXVII, Ljubljana 1997, str. 273-282 (dalje Pleterski).

² Pleterski, str. 273.

³ Pleterski, str. 274.

⁴ Pleterski, str. 273.

⁵ Pleterski, str. 274.

tleh do naslednjih volitev. Referendumi oz. volitve pa v vojnem času niso bili speljivi. Do danes nihče ni prepričljivo prikazal, kaj je legitimiralo OF (oz. SNOO), da je tako rekoč z revolucionarnim aktom prevzela celotno in izključno oblast na Slovenskem in hkrati monopolizirala upor. V tem se Slovenija bistveno razlikuje od drugih okupiranih držav, kjer kljub trenjem med posameznimi odporniški skupinami, take monopolizacije ene strani ni bilo. Celotna takoimenovana osvobodilna oblast na Slovenskem sloni na tem 16. septembru. In če ugotovimo, da ta SNOO ni imel legitimacije slovenskega naroda za svojo monopolno odločitev, potem se sesuje vse, kar sloni na tej predpostavi. V toliko je seveda razumeti občutljivost absolutnih zagovornikov NOB. Zgodovina pa ne sme biti instrument ene strani.

Makso Šnuderl trdi - in prof. Pleterski to tudi citira -, da je kontinuiteta med SNOO in Slovenskim narodnoosvobodilnim svetom (SNOS) pravno in politično nepretrgana. Obenem pa, da je ustanovitev SNOO "*tipičen revolucionarni organ*".⁶

Če torej sprejmemo predpostavko, daje SNOO "revolucionarni organ", potem moramo definirati pojem "revolucija". Revolucija ni pojav, ki temelji na zakonitosti. Prav nasprotno, revolucija je nasilna sprememba družbene in politične ureditve oz. političnega sistema. Je nasprotno od evolucije, ki pomeni miren - to se pravi nenasilen - razvoj družbe, sistema, politične ureditve. Iz tega sledi, da je upor proti revoluciji legalen. Je tudi legitimen? Seveda je potrebno v tem sklopu odgovoriti na vprašanje, s kakšnimi sredstvi se sprememba izvaja in, kaj ji sledi. V Sloveniji OF ni izražala volje večine naroda, kljub temu, da je prebivalstvo večinoma odvrčalo okupatorja. Stran, ki so jo reprezentirale predvojne stranke - katoliška SLS, liberalci, itd.- se ni vključila v OF. V Osvobodilni fronti so sodelovali poleg pred vojno prepovedane komunistične partije, "samo disidentske skupine bivših političnih strank", kot France Bučar to formulira.⁷ Nekomunistične skupine v OF, ki jih je partija v smislu ruske državljanske vojne imenovala "zaveznike", so igrale popolnoma podrejeno vlogo, ki je bila dokončno cementirana z Dolomitsko izjavo.⁸

Če upoštevamo vse to, potem ne moremo slediti Pleterskemu, da je bilo bistvo 16. septembra konstituiranje SNOO, njegovi odloki pa, ne glede na to kakšni so bili, samo podrejenega značaja.⁹ Odloki so ravno tako bistveni kot konstituiranje samo. Tukaj moramo odločno zavračati staro tezo, da namen posvečuje sredstva, ki so si jo komunisti prisvojili. Pogajanja različnih skupin z OF v naslednjih mesecih - npr. oficirske skupine, Šolar-Gosarjeve skupine, s predstavniki Mlade Jugoslavije niso bila uspešna in to prav zaradi teh odlokov. Predvsem iz naslednjih vzrokov se niso odločili za vstop: nepriznavanje jugoslovanske emigrantske vlade in Mihailovićeve vojske ter odpor proti terorju in likvidacijam političnih nasprotnikov. In druge skupine kot Stara in nova Pravda oz. Jugoslovanska ženska zveza so izstopile oz. bile izključene.

⁶ Pleterski, str. 278; Makso Šnuderl: Zgodovina ljudske oblasti. Ljubljana 1950. str. 133-135.

⁷ France Bučar: Usodne odločitve. Ljubljana 1989. str. 63 (dalje Bučar).

⁸ Tamara Griesser-Pečar: Slovenski katoličani in osvobodilna fronta. Cerkev in družba na Goriškem ter njun odnos do vojne in osvobodilnih gibanj, (ur. France M. Dolinar in Luigi Taviano). Gorica 1997, str. 88.

⁹ Pleterski, str. 277.

"Partiji ni mogoče odreči pravice, da se bori za komunistično ureditev in da v ta namen pridobiva čim več somišljenikov," piše pravnik France Bučar.¹⁰ "To je v vseh primerih, tudi v okupacijskih razmerah, njena legitimna pravica. Vendar z vidika legitimitete prav tako Partija ne more izpodbijati enake pravice svojim nasprotnikom; ti se lahko borijo proti komunizmu oz. za tako družbeno ureditev, kot jo imajo sami za najbolj primerno. Nikomur od tistih, ki so bili za drugačen pogled in drugačno taktiko upora proti okupatorjem, kot jo je imela OF, ni mogoče očitati nikakršnega izdajstva ali oportunitizma. Ne pravno in ne moralno. Z vidika morale in naravnega prava bi OF lahko nastopila samo zoper tisto dejavnost, ki bi neposredno merila na sodelovanje z okupatorjem z namenom, da podpre njegove protinarodne namere. Tega pa OF svojim nasprotnikom, vsaj v izhodišču, ni očitala. Njen očitek se nanaša na zavračanje sodelovanja z OF. To pa je seveda nekaj popolnoma drugega. Zavračanje OF je povsem legalna pravica vsakogar, kdor se z njo, zlasti pa z njeno taktiko oboroženega upora, ne strinja." Dodal je še: "S tega vidika je zlasti nastop VOS (varnostno obveščevalne službe) proti nasprotnikom OF kot narodnim izdajalcem, moralno in pravno nevzdržen."

Ta zgornja izvajanja so bistvena in ne moremo jih kar tako preskočiti oz. jih klasificirati za nepomembne. Vendar ponavljam, da bi bilo treba to vprašanje temeljito preučiti s pravne in zgodovinske strani. Posamezne publikacije, ki so to problematiko načele, tega še zdaleč niso opravile. Seveda tudi ne ekspertiza avtorice o Rožmanovem procesu,¹¹ saj to tudi ni bil njen namen. Za ekspertizo pomembno je bilo stališče škofa do OF in partizanskega gibanja. Prikazala sem lahko samo vzroke za negativno stališče škofa in velikega števila katoličanov. V ospredju je bilo seveda dejstvo, da je katoliška Cerkev odklanjala komunizem iz verskih razlogov. V ospredju je bilo tudi, da so iz stališča katoliške morale umori in likvidacije popolnoma nevzdržni. Nekorektna nisem bila torej jaz v svoji ekspertizi, ki je žal morala biti v obsegu omejena, ampak prof. Pleterski. Popolnoma zamolči v čem obstaja moja "*huda nekorektnost*".¹² V času, ko je vsaj v znanosti potrebno navesti dokaz za svoje trditve, misli prof. Pleterski, da lahko postavi trditev, da sem pri citiranju bistvene zadeve izpustila, ne da bi dokazal, katere bistvene točke sem izpustila. Normalno je, da se dolge citate prekine in tisto, kar je izpuščeno, seveda tudi označi (...), in to iz popolnoma razumljivih razlogov. Tudi prof. Pleterski se tega (popolnoma legitimnega) sredstva poslužuje in to seveda tudi v prispevku, v katerem me zaradi tega kritizira.¹³ Vendar moram vztrajati na tem, da mi dokaže, kje in kako sem bistvene zadeve zamolčala in s tem celotno sliko popačila? Do sedaj se je zadovoljil z ugotovitvijo, da se tega ne namerava lotiti. To pa je zame znanstveno nekorektno.

dr. Tamara Griesser-Pečar

¹⁰ Bučar, str. 63.

¹¹ Tamara Griesser Pečar: Proces proti ljubljanskemu škofu dr. Gregoriju Rožmanu. Rožmanov proces. Ljubljana 1996, str. 11-190.

¹² Pleterski, str. 276.

¹³ Pleterski, str. 276-279. Citira Cirila Žebota: Neminljiva Slovenija. Celovec 1988 in Maksa Šnuderla: Zgodovina ljudske oblasti. Ljubljana 1950.